

TUZÁNÉ TÓTH MARGIT

Debrecen

Új tantárgy a természetismeret

Számunkra, mai magyar pedagógusok számára új tantárgy, de létezett egykor, sőt századokon át sikerrel funkcionált hazánkban is, különben pedig ma sem ismeretlen. Az iskolában már megindult rendszerváltás most megújult formában visszahozza az egykori természetismeretet.

Vezérlő elvünk: a személyiség fejlesztés

Intézményünkben, a debreceni Fazekas Mihály Általános Iskolában 1983 óta végeztünk részkísérleteket a személyiségformálás, illetve a tanítás-tanulás hatékonyságának növelése érdekében. Legfontosabb feladatunknak azt tekintettük, hogy valamennyi egészséges, ép idegrendszerű gyermek képességeinek megfelelően, tanévvesztés nélkül végezze el az általános iskola nyolc osztályát. Ezt annál inkább ki kellett emelnünk, mert tanulóink harmadrésze – majd évről évre növekvő aránya – halmozottan hátrányos helyzetű volt.

A részkísérletek átfogó, generális és meglehetősen bonyolult iskolakísérleti munkához vezettek, amit a személyiségvédelem és -fejlesztés vezérel. 1989-ben kezdtük meg kilenc évre tervezett és a minisztériumi közoktatásfejlesztési alap által kiemelten támogatott iskolakísérletünket, aminek témája: a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeket nevelő iskola tartalmi-módszertani megújítása, nevelő-oktató munkája hatékonyságának intenzív fejlesztése. Ennek része az évfolyamonkénti vizsgálatok és vizsgák rendszere. Kísérleti munkánk során alakultak ki a számunkra legmegfelelőbb iskolaszakaszok is: az alapozó (1–3. osztályok), az átvezető (4–6. osztályok) és az orientációs (7–8. osztályok) szakasz. Közvetett módon kísérleti célkitűzéseink, közvetlenül pedig mind a vizsgálatok és vizsgák rendszere, mind a szakaszolás elkerülhetlenné tette a követelmények és művelődési anyagok átdolgozását úgy, hogy azok segítségével eleget tehesünk a mai társadalom változó és növekvő igényeinek.

Már 1988–89-ben arra törekedtünk, hogy szolgáljuk a NAT (az akkor még koncepciójában is kialakulatlan „nemzeti alaptanterv”) előmunkálatait, majd 1990–91-ben figyelembe vettük a megjelent NAT-tervezeteket is sajátos helyzetünkből adódó feladataink megoldása érdekében. Így például örültünk annak, hogy az általunk 1989-ben bevezetett Természetismeret tantárgy 1990 novemberében ugyanezen a néven jelent meg a NAT (elemi szint) tervezetében, annak követelményrendszerével is legnagyobb részt azonosulni tudtunk, sőt segített bennünket a már kísérleti kipróbálás alatt levő programunk továbbfejlesztésében.

A Természetismeret

Mi már 1988-ban döntöttünk arról, hogy megszüntetjük az első osztályos Környezetismeretet, a másodiktól a hatodik osztályig pedig a Környezetismeret helyett (illetve hatodikban a földrajz, biológia, fizika integrálásával) új tantárgyként a Termé-

szetismeretet vezetjük be: fokozatosan, felmenő rendszerben. Ennek érdekében elsőként az 1-2. osztályos környezetismereti tananyag összevonását, szelektálását-átdolgozását végeztük el. Ily módon a művelődési anyag megváltozott, de a korábbi szemléletet tükrözve megmaradt a két nagy témakör: a természeti és társadalmi környezet ismeretanyaga. Az eredmény nem elégitett ki bennünket, ezért egy tanítóból és két szaktanárból álló munkacsoportot hoztunk létre, s nekiláttunk új alapokra helyezni a természetismeret követelményrendszerét és művelődési anyagát. Az évfolyamonkénti részanyagokat azután a nevezett iskolaszakaszok szerinti munkamegosztásban dolgoztuk ki. Egyetértettünk abban, hogy ezen új tantárgy tanítása során a tanulók valóban a természettel, a természet tárgyaival, jelenségeivel, élőlényeivel ismerkedjenek meg, feltárva az ok-okozati összefüggéseket, szabályokat, törvényszerűségeket. Figyelembe vettük, hogy az elemi szintű vizsga követelményeit a tanulónak legkésőbb a hatodik osztály végén teljesítenie kell (bár korábban is, legkorábban a negyedik osztály végén teljesíthető), tehát elemi szintű nevelő-oktató munkánk az első hat évfolyamra terjed ki kétszer hároméves iskolaszakaszban.

Elemi szinten a természettudományos nevelés legfontosabb feladatának a gyermekek környezetében levő anyagok, jelenségek, élőlények megismerését tartjuk. Meggyőződésünk, hogy elemi szinten elsősorban és meghatározóan tapasztalati anyagra kell épülnie az oktatómunkának. Továbbá véleményünk az, hogy a társadalmi környezet (iskola, család, társas kapcsolatok stb.) megismerése valamennyi tantárgy tanításának lehetősége és feladata. Ugyanezt valljuk az alapképességek és tevékenységek, illetve személyiségvonások (pl. önismeret, emberi kapcsolatok, a lakóhelyhez, a hazához, más nemzetekhez való kötődés stb.) tekintetében is. Meggyőződésünket megerősítette már a NAT (elemi szint) első fogalmazványa is: „Elemi szinten a tanítási-tanulási folyamatok döntően az interiorizációs tanulási stratégiára épülnek”. (A Tanító 1990/11.) Egy-egy adott problémán, szituáción, feladaton keresztül, illetve külső műveletek végzése során építsünk a gyermekben új értelmi műveleteket, érvünk el fokozatos átalakulást, neveljük tanulóinkat, fejlesszük képességeiket és egész személyiségüket. A tantárgyak csak eszközök a kezünkben, amiknek a segítségével új ismeretekhez, nagyobb tudáshoz, gazdagabb személyiséghez, egyéni kibontakozáshoz juttatjuk tanulóinkat.

Új tantárgyunknak, a Természetismeretnek a 2-3. osztályos követelményrendszere és tanítási-tanulási programja készült el, és került kísérleti kipróbálásra legkorábban. Főbb jellemzőit az alábbiakban foglalhatjuk össze.

A tanítási program

A tanítási programok felépítése mindkét évfolyamon azonos. Öt fő részük: 1. Követelmények, 2. Az évi órakeret felosztása, 3. Téma, ismeret, 4. Tananyagbeosztás, 5. Tanítási-tanulási folyamatleírás.

1. A követelmények mindegyik évfolyamon a továbbhaladáshoz elengedhetetlen minimumszintet tartalmazzák. Megítélésünk szerint bármely iskolában alkalmazhatók a továbbhaladáshoz nélkülözhetetlen alapként, amire bármely iskolában a helyi sajátosságoknak, körülményeknek és lehetőségeknek megfelelően építhető rá a differenciált követelményrendszer.

2. Évi 74 órát terveztünk az alábbi négy témakörre bontva: Élettelen természet, Az ember, Az állatok, A növények. A témaköröket tanulmányi séták, kirándulás, minősítő-értékelő dolgozatok írása és év végi rendszerezés egészíti ki.

3. A „Téma, ismeret” rész tartalmazza a témakörök tananyagát órákra lebontva úgy, hogy közli az elsajátítandó ismeretanyagot is, egyben javaslatot tesz a kiegészítő óra témájára, továbbá beépíti a gyakorló órát és a témazáró dolgozatot.

4. A tananyagbeosztás tartalmazza az egész évi tananyag javasolt időrendi beosztását oly módon, hogy rugalmas kezelésre ad lehetőséget. A helyi körülményeknek és kívánalmaknak megfelelően a témák felcserélhetők vagy összevonhatók, illetve dúsíthatók.

5. A tanítási-tanulási folyamatleírások mintát adnak az órák menetére, feladatsorára, egyben tartalmazzák a javasolt irodalmat. Mindezt a gyermekek élményeire, tapasztalataira támaszkodva dolgoztuk ki. Alkalmazott módszerek: megfigyelés, beszélgetés, gyűjtőmunka, kísérlet, csoportosítás, önálló feladatmegoldás. Valamennyi óravázlat kidolgozásakor törekedtünk a természeti változások ok-okozati összefüggéseinek felfedeztetésére. Az esetleg elmaradt feladatok megoldására, gyakorlásra témakörönként eleve beterveztük a „feladatok megisméltése” gyakorló és „kiegészítő anyag” órákat, amiket a tanító a témakör feldolgozása során szerzett tapasztalatok alapján állít össze az adott osztály tudásszintjének, képességeinek megfelelően.

A tanórákat, az órák feladatsorait úgy terveztük, hogy a tanulókat rendszeres kutatómunkára, gyűjtőmunkára, megfigyelésre szoktassuk. A sikeres munka feltétele, hogy minden órára készüljenek. Elvégzett feladataikat a megfigyelési füzetben rögzítik. A füzet használata lehetőséget ad a gyűjtött anyag közös rendezésére is.

Valamennyi tanórán írásbeli feladatokat is megoldanak a tanulók. Az írásbeli munkát mindenkor szóbeli ellenőrzés-értékelés, majd pontozás követi. A pontozást a tanulók önállóan végzik. Az óra eleji bemelegítő kérdések a korábban szerzett ismeretek felélesztését, gyakorlását, egyben az új ismeretek, a feldolgozandó anyag megértését segítik elő.

Minden témakör befejezése után témazáró feladatlapon, tanév végén pedig minősítő-értékelő dolgozatok írásával adnak számot a gyerekek tudásukról.

Saját taneszközeink kidolgozásáig még nem jutottunk el, ez soron levő feladatunk. Átmenetileg továbbra is használjuk a Környezetismeret tankönyvek egyes anyagait, feladatait, de már a kísérlet kezdetétől a többkönyvűség határozza meg munkánkat. Leggyakrabban az Ablak-Zsiráf gyermeklexikont, az Állatismeret és a Kis növényhatározó c. könyveket használjuk a tanórai munkában. Bevált, sikeres gyakorlat a tanulók témával kapcsolatos házi olvasmányainak órai bemutatása, a hozott könyvek tartalmának vagy részletének rövid ismertetése.

Tapasztalatok és tanulságok

Az eddigi tapasztalatok alapján örömmel állapíthatjuk meg, hogy kisiskolás tanulóink megszerették az új Természetismeret tantárgyat, nagyobb kedvvel és sikerrel tanulják, mint a korábbi Környezetismeretet, aminek eredményeként közelebb kerültek a természethez és annak élőlényeihez. A legutóbbi (májusi) tanulmányi kirándulás tanítónak és tanítványnak egyaránt nagy élményt nyújtott. A gyermekek boldogan fedezték fel élőhelyükön a tanórákon megismert növényeket, állatokat, és mondták el róluk a tanultakat. Hasonlóan sikeresek voltak a tanév végi minősítő-értékelő dolgozatok. Elégtelen és elégséges osztályzat nem született. Tanulóink húsz százaléka közepes, harmincöt százaléka jó, negyvenöt százaléka jeles eredményt ért el.

Az eddigi tapasztalatok alapján tehát feltételezésünk beigazolódtott: új Természetismeret tantárgyunk művelődési anyaga minden korábbinál nagyobb lehetőséget ad a természet tárgyainak, jelenségeinek, ok-okozati összefüggéseinek feltárására, az integrált természetismeretre és környezetvédelemre. Munkánkat azonban korántsem fejeztük be, hiszen a mindennapi gyakorlati munka tanítási programunk hiányosságait is felszínre hozta. Így például kívánatos az „Élettelen természet” témakör óraszámát növelni, továbbá a tananyagot úgy csoportosítani, hogy lehetőség legyen a tanulókísérleti

órákra, mely tanulókísérleti órák anyagát elsősorban a szilárd, folyékony és légnemű anyagok vizsgálatára építjük. – Belvárosi iskolakörzetünk tanulói meglehetősen tájékozatlanok, tapasztalatlanok a ház körüli növények és állatok ismeretében, ezért a bevált kirándulások mellett rövid tanulmányi séták beépítésére is szükség van, mint például kerti munkák, eszközök megfigyelése a gyakorlatban, piaci séta, állatkerti séta stb. Erre a különböző tantárgyak tananyagának időbeli összehangolásával is gazdaságos megoldást találhatunk. – Kritérium-teljesítményt mérő témazáró és év végi minősítő-értékelő feladatsoraink is átdolgozásra várnak oly módon, hogy a plusz-teljesítményekről is megfelelő információkat, tehát az eddiginél differenciáltabb képet kaphassunk.

A már feltárt és még feltárható hiányosságok korrigálása, tanítási programunk folyamatos továbbfejlesztése mellett szükségessé vált egyedi taneszközök kidolgozása. Így például a programunknak megfelelő munkatankönyv és a tananyagot szervesen kiegészítő szöveggyűjtemény összeállítása. Többéves (előreláthatólag még két-három éves) továbbfejlesztő és kiegészítő munka eredményeként véglegesíthetjük és ajánljuk széles körű hasznosításra programunkat egyedi taneszközeinkkel együtt.

SZIKORÁNÉ KOVÁCS ESZTER
Nyíregyháza

Weöres Sándor: Buba éneke című versének elemzése

A MEG NEM VALÓSULHATÓ FELTÉTEL FESZÜLTSGOLDÓ SZEREPE

1. Ó ha cinke volnék, 1.a útra kelnék, 1.b 3. hömpölygő sugárban énekelnék – 1.c minden este 6. morzsára, búzára visszaszállnék anyám ablakára. 1.d 1. 9. Ó ha szellő volnék, 2.a mindig fújnék, 2.b minden bő kabátba 12. belebújnék – 2.c	nyári éjen, fehér holdsütésben 15. elcsitulnék jó anyám ölében. 2.d 2. Ó ha csillag volnék 3.a 18. kerek égen, csorogna a földre sárga fényem – 3.b 21. Jaj, de onnan vissza sose járnék, 3.c anyám nélkül 24. mindig sírdogálnék. 3.d 3.

A költemény 3×8 soros szabályosan ismétlődő ritmusképletű sorokból áll: 6 4 6 4 4 6 4 6. A sorok szótagszámának változása, a versszakok gondolatjellel történő belső tagolása a versszakok (és egyben a versegész) tartalmi, hangulati világával harmonizál. *Buba* = főnév, tájzó: *bábu, játékbaba*, vagyis *Buba* a megszemélyesített bábu, játékbaba. *Buba éneke* az el- és visszavágyódás kettős érzését szólaltatja meg úgy, hogy a költő behelyezkedik e lírai szerepkörbe, *Buba* szerepébe.

A tartalmi, hangulati meghatározójegyek, a lírai feszültségteremtés és annak oldása a versmondatokat (benne a tagmondatokat) rövidebb sorokra bontja, tördeli. E szabályszerűen ismétlődő, hagyományos értelemben „áthajlásszerű”, sajátos ritmus szülte jelen-ség következtében 7 esetben a sor végén maradó határozó értékű nyelvi elem rímtelen